

Asia: VN/8392/2019

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

2 a § *Maksun periminen / Uttag av avgif*

Pykälän sisältö on nähdäksemme kannatettava, mutta katsomme, että sen perusteluissa olisi syytä vielä tuoda esiin, että maksun perusteet ja sisältö on laskussa myös riittävästi yksilöitävä ja varmistettava, että tieto annetaan asiakkaalle hänelle ymmärrettävässä muodossa, esimerkiksi selkokielellä.

Vaikka jo nykyään esimerkiksi vammais- ja kehitysvammapalveluissa tulisi olla lähtökohtana se, että asiakas maksaa vain tosiasiassa käyttämistään palveluista, niin järjestöjen neuvontapalveluihin tulee usein kysymyksiä liittyen siihen, että asiakkaat eivät ole pyynnöstäkään saaneet palvelun järjestäjältä tietoa siitä, mistä kaikista eristä heiltä perittävät ”könttämaksut” koostuvat. Kehitysvammaliitto pitää hyvänä, että lakiesityksessä on hyvin yksilöity maksun päätöksessä ilmoitettavat tiedot. Jos kunta ulkoistaa maksujen perinnän, tulee huomioida, ettei asiakkaalle koidu kohtuuttomia lisäkustannuksia, jotka johtaisivat toimeentulotuen asiakkuuteen.

Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksut monesti kohtuuttoman suurine perintäkuluineen ovat käsityksemme mukaan hyvin usein ulosottojen syynä esimerkiksi vammaisilla ja pitkäaikaissairailta sekä muilla haavoittuvassa asemassa olevilla ihmisillä, mukaan lukien alaikäisillä lapsilla ja heidän perheillään.

2 b § *Päätös maksukyvyn mukaan määräytyvästä maksusta / Beslut om avgift som bestäms enligt betalningsförmågan*

-

3 § *Käyttämättä jätetystä palvelusta perittävä maksu / Avgift för oanvänd service*

Perusteluissa tulisi vahvemmin korostaa sitä, että kun ajan tai paikan peruuttamatta jättämisen syynä on miltään osin asiakkaan vamma, niin käyttämättä jätetystä palvelusta ei tule periä maksua.

Jos henkilöllä on ymmärtämisen ongelmia tai muita vammasta johtuvia elämönhallinnan ongelmia häneltä ei tulisi periä maksua peruuttamattomista käynneistä. Tällaiset tilanteet vähenevät jos henkilö saa tukea asiointiin esimerkiksi tulkkauspalvelua, tuettua päätöksentekoa tai muuta toiminnanohjausta.

Myös vammaislapsiperheiden tilanteet tulee ottaa huomioon. Peruuttamatta jättämisestä ei tulisi rangaista jos perheen tilanne on kohtuuton. Perusteluosioon tulisi lisätä tuen saannin varmistaminen, jotta käyntejä ei peruuntuisi.

Ehdotusta tulisi nähdäksemme täydentää myös siltä osin, että maksua peruuttamatta ja käyttämättä jääneestä ajasta tai palvelusta ei tule periä silloin, kun käyttämättä jääminen johtuu muusta kuin asiakkaaseen liittyvästä syystä. Esimerkiksi vammaisten henkilöiden liikkuminen on usein kuljetuspalveluiden varassa, ja niiden tilanne on käytännössä tällä hetkellä sellainen, että hyvissä ajoin asianmukaisesti tilattu taksi ei läheskään aina tule tilauksen mukaisesti paikalle, mikä johtaa helposti myöhästymisiin sovituista ajoista ja jopa siihen, että aikoja jää kokonaan väliin. Myös lainmukaisen tulkkauspalvelun saatavuusongelmat voivat johtaa tilanteisiin, ettei asiakas voi tulla sovittuun tapaamiseen, peruuttaa tapaamista tai käyttää hänelle myönnettyä palvelua. Tällaisen tilanteen voi aiheuttaa myös esimerkiksi se, jos vammaisen henkilön avustaja ei yllättäen pääsekään auttamaan häntä lähtemään esimerkiksi lääkäriin.

Lisäksi pitäisimme perusteltuna varsinkin, kun maksujen perimisen mahdollisuutta ehdotetaan laajennettavaksi esimerkiksi käyttämättä jääneisiin lyhytaikaishoidon paikkoihin ja kunnan asiakkaalle varaamiin palveluihin, että viranomainen veloitettaisiin antamaan asiakkaalle saavutettavalla tavalla esimerkiksi selkokielellä.

Tämän pykälän maksua tulee ehdotetun lain 11 §:n mukaisesti myös alentaa tai poistaa se silloin, kun maksun huojentamisen edellytykset täyttyvät. Lisäksi tästä maksusta tulee saada ehdotetun lain 15 §:n mukaisesti muutoksenhakukelpoinen päätös/lasku.

5 § *Maksuttomat terveysterveyst / Avgiftsfria hälsovårdstjänster*

Kehitysvammaliitto kannattaa, että pykälässä mainittujen terveysterveyst palvelujen maksuttomuutta.

Vammaisuuteen liittyy usein lisäsairauksia, ja nämä lainmuutokset helpottaisivat paljon sairastavien ja yleensä muutenkin taloudellisesti heikommassa asemassa olevien vammaisten henkilöiden sekä heidän perheidensä maksurasitusta. Muutokset myös todennäköisesti laskisivat kynnystä käyttää näitä palveluita riittävän ajoissa, mikä on inhimillisesti ja kansantaloudellisesti edullista verrattuna tilanteeseen, jossa näiden palveluiden käyttöä mahdollisimman pitkään vältetään maksujen pelossa ja joudutaan siten helposti lopulta raskaampien ja kalliimpien korjaavien palveluiden piiriin. Kannatamme myös sen harkitsemista, että myös perusterveydenhuollon lääkärikäynnit olisivat Helsingin mallin mukaisesti maksuttomia.

On varmistettava, että kaikissa palveluissa on käytettävissä myös muita palveluita kuin etäpalveluita huomioiden alueelliset tekijät. Ensisijaisesti asiakkaalla täytyy olla mahdollisuus valita palveluvaihtoehdoista itselleen sopivin.

Maksuttomien terveydenhuollon ammattilaisen antamien todistusten ja lausuntojen joukkoon tulee positiivisena erityiskohteluna lisätä lääkärintodistukset Kelan vammaisuuksien hakemista varten. Vammaisuuudet ovat vammaisuudesta johtuvaa sosiaaliturvaa ja YK:n vammaissopimuksen 28 artiklan c) kohta edellyttää köyhyydessä eläville vammaisille henkilöille riittävää taloudellista tukea vammaisuudesta aiheutuviin kuluihin.

Ehdotamme myös, että tämän uudistuksen yhteydessä harkitaan maksuttomiin hoitotarvikkeisiin liittyvän sääntelyn ja sen perusteluiden täydentämistä, koska tällä hetkellä välttämättä tarvittavien hoitotarvikkeiden saamisessa riittävässä määrin ja laadultaan sellaisina, että ne ovat yksilöllisten tarpeiden mukaisia, on usein melkoisia haasteita. Hoitotarvikkeiden luettelon osalta tulee korostaa sitä, ettei se ole tyhjentävä. Lääkärin suosituksesta tulee olla oikeus saada myös esimerkiksi selkeästi vamman vuoksi tarvittavia hygieniatarvikkeita kuten vuodesuojia tai vaippoja. Syytä on selventää myös sitä, että tarvikkeiden on aina vastattava yksilöllisiä tarpeita, eikä esimerkiksi hankittavien tarvikkeiden kilpailutuksiin vedoten voida evätä potilaalta yksilöllisten tarpeiden mukaisia tarvikkeita, kun kilpailutetut tarvikkeet eivät syystä tai toisesta perustellusti hänelle sovi.

Näemme tärkeänä, että lain pykälä- ja perusteluosioon lisätään tarkemmin apuvälineiden maksuttomuudesta, mukaan lukien välineen lisäksi sen sovitusta, huolto ja korjaus. Näiden maksuttomuuden toteutumisessa on tällä hetkellä suuria alueellisia eroja.

5 §:n perusteluissa näemme tärkeäksi tuotavan esille sen, että kehitysvammalain 2§ kehitysvammaiselle henkilöille toteutettava hammashoito tai muu välttämätön terveyden- tai sairaanhoidon toimenpide esimerkiksi narkoosi on maksutonta.

Tämä periaate on tärkeää ottaa huomioon myös valmisteltaessa asiakasmaksulainsäädännön kokonaisuudistusta. Muuten voi kehitysvammaisten ihmisten ollessa yleensä hyvin vähävaraisia ja kehitysvammaisten lasten perheiden myös usein kohdatessa toimeentulon haasteita käydä helposti niin, että hampaat jäävät korkeiden maksujen takia hoitamatta, tai muu tärkeä terveyspalvelu saamatta, mistä on monenlaisia kielteisiä seurauksia esimerkiksi vakavampien ja yhteiskunnalle kalliimmaksi tulevien terveysongelmien muodossa.

6 a § Maksukatto / Avgiftstak

Kannatamme ehdotettua maksukaton laajentamista suun terveydenhuoltoon. Jos vamman vuoksi välttämättä hammashoidon toteuttamiseksi tarvittavan narkoosin kustannuksia ei myönnettäisi vammaiselle henkilölle maksuttomana kehitysvammaisten erityishuollon palveluna, on tärkeää varmistaa, että siitä aiheutuvat kustannukset ainakin kuuluvat maksukaton alle.

Maksukaton kertymisessä tulisi ottaa huomioon myös sosiaalipalveluihin sisältyviä maksuja. Maksukattoon tulee jo yhdenvertaisuuden vuoksi sisällyttää ainakin lyhytaikashoidosta, kuten omaishoitajan vapaan aikaisesta sijaishoidosta ja kehitysvammalain mukaisesta lyhytaikais-/tilapäishoidosta, perityt maksut myös muun kuin laitoshoidon osalta.

Suomessa eri maksukattojen (asiakasmaksukatto, lääkekatto, matkakatto) yhteenlaskettu suuruus (1560,66 euroa v. 2020) on huomattavan korkea suhteessa takuueläkkeeseen, jonka varassa esimerkiksi suuri valtaosa kehitysvammaisista aikuisista ihmisistä elää. Katsomme, että asiakasmaksulainsäädännön uudistamisen jatkovalmistelussa tulee selvittää kattojen yhdistämistä siten, että ne kokonaisuudessaan olisivat korkeintaan takuueläkkeen suuruusluokkaa. Myös yksittäiset maksukatot tulee säilyttää.

Vastuu maksukaton seurannasta tulee olla viranomaisilla, koska on kohtuutonta edellyttää, että erityistä tukea tarvitsevat sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaat, kuten monet kehitysvammaiset ihmiset, osaisivat ja jaksaisivat itse seurata tällaista asiaa.

Maksukaton tulee kertyä juoksevasti 12 kuukauden ajan eikä kalenterivuosittain. Tällä hetkellä vammaiset henkilöt, joilla monilla on lisäsairauksia, ovat kohtuuttoman ahtaalla taloudellisesti erityisesti alkuvuodesta ennen maksukattojen täyttymistä, ja joutuvat tosiasiaa monesti tekemään valintoja jopa ruoan tai välttämättömien lääkkeiden ostamisen välillä.

7 b § *Palvelun pitkäaikaisuus / Servicens långvariga karaktär*

Ehdotetun säännöksen 1 momentin 2) kohdasta puuttuu nähdäksemme viittaus kehitysvammalakiin. Laitoshoidon maksujen periminen kehitysvammaisten erityishuoltona järjestetystä perhehoidosta ei ole perusteltua. Perhehoidossa asiakas maksaa yleensä itse omista varoistaan monia asioita, kuten esimerkiksi terveydenhuoltomenojaan ja lääkkeitään, jotka kuuluvat laitoshoitoon. Perhehoidossa on myös keskimäärin huomattavasti vähemmän apua ja tukea tarvitsevia ihmisiä kuin laitoshoidossa, ja tällöin he esimerkiksi osallistuvat ja toimivat normaalisti yhteiskunnassa merkittävästi laitosasukkaita enemmän. Perhehoito on usein valittu juuri tukemaan tätä mahdollisuutta elää mahdollisimman tavanomaista elämää. Jos näiltä asiakkailta voitaisiin periä perhehoidosta laitoshoidon maksut ja jättää heille käyttöön vähimmillään vain laitoshoidon minimikäyttövaran suuruiset kuukausittaiset käyttövarat, taloudellinen tilanne käytännössä estäisi heidän YK:n vammaisopimuksen edellyttämän yhdenvertaisen osallisuutensa ja osallistumisensa yhteisössä ja yhteiskunnassa.

Näemme, että syrjivää ja epäyhdenvertaista kohtelua on jos kehitysvammalain ja vammaispalvelulain perusteella järjestettyjen samannimisten ja käytännössä yleensä myös hyvin samansisältöisten palveluiden asiakkaita kohdeltaisiin asiakasmaksujen näkökulmasta eri tavoin, asettaen kehitysvammaisten erityishuoltona palvelua saavat epäedullisempaan asemaan. Kehitysvammansa vuoksi välttämättä perhehoitoa tarvitsevilla asiakkailla tulisi aina asiakkaan edun ensisijaisuuden periaatteen perusteella olla oikeus saada perhehoito järjestettynä tilanteessa heille

edullisemmän vammaispalvelulain nojalla. Vammaispalvelulaki on ensisijainen suhteessa kehitysvammalakiin, eli ensisijainen palveluiden järjestämisen peruste myös kehitysvammaisille ihmisille silloin, kun sama palvelu voidaan järjestää kummankin lain perusteella.

Sitä, mitä perhehoidon asiakkaan kuluja perhehoitajan kulukorvauksella tulee maksaa, olisi myös mielestämme aiheellista jollain aikavälillä tarkentaa joko lakimuutoksella tai esimerkiksi kuntainfossa. Monet perhehoitajat ymmärtävät kulukorvauksen pienen palkkionsa jatkeeksi. Toiset taas maksavat sillä enemmän asukkaiden kuluja, kuten perhehoitolain ja sen esitöiden mukaan ymmärtääksemme esimerkiksi tavanomaisista harrastuksista ja terveydenhuoltomenoista aiheutuvien kulujen osalta olisi tarkoituskin.

7 c § Pitkäaikaisen tehostetun palveluasumisen, pitkäaikaisen perhehoidon ja pitkäaikaisen laitoshoidon maksu / Avgift för långvarigt serviceboende med heldygnssomsorg, långvarig familjevård och långvarig sluten vård

Kannatamme tehostetun palveluasumisen maksuista säätämistä. Koska myös vammaislainsäädännön perusteella järjestetystä ympärivuorokautisesta asumispalvelusta käytetään toisinaan nimitystä tehostettu palveluasuminen, olisi hyvä ainakin tämän pykälän perusteluissa selkeästi todeta, että pykälässä säädetään kuitenkin vain sosiaalihoitolain mukaisen tehostetun palveluasumisen maksuista. On myös paikallaan selventää, että pykälässä tarkoitettua pitkäaikaista perhehoitoa ei ole vammaispalvelulain, kehitysvammalain tai lastensuojelulain perusteella järjestetty pitkäaikainen perhehoito.

Olisi sen sijaan erittäin tärkeää, että jo tässä osittaisuudistuksessa ulotettaisiin asiakasmaksulain vähimmäiskäyttövarasääntely koskemaan myös vammaislakien mukaisia asumispalveluita. Tällä hetkellä näissä palveluissa asuvilla vammaisilla henkilöillä on huomattavan usein vaikeuksia tulla kohtuudella toimeen heille vuokran ja muusta ylläpidosta perittävän asiakasmaksun jälkeen käytettäväksi jäävillä tuloilla. Vähimmäiskäyttövarasääntelylle on selkeä tarve. Siitä säädettyä on huomioitava myös YK:n vammaissopimuksen 28 artikla, joka turvaa vammaisten henkilöiden oikeutta riittävään elintasoon ja sosiaaliturvaan.

Esimerkiksi lähes kaikki kehitysvammaiset ovat hyvin vähävaraisia, takuueläkkeen ja eläkettä saavan hoitotuen varassa eläviä ihmisiä, jotka elävät EU:n määrittelemän köyhyysrajan (käytettävissä olevat tulot alle 60 %:ia samankokoisten kotitalouksien mediaanituloista; Suomessa tällä hetkellä n. 1200 e/kk) alapuolella, ja tämä köyhyys on yleensä elämänmittaista. Palveluasunnon vuokra voi olla jopa korkeampi kuin vammaisen henkilön saama takuueläke, ja myös ylläpitomaksut ovat usein huomattavia. Esimerkiksi kehitysvammaisten erityishuollon ateriamaksut jopa yli kaksinkertaistuivat, kun KHO joitain vuosia sitten linjasi normalisuuseriaatteen vastaisesti, että ne voivat yleensä sisältää myös aterioiden valmistus-, säilytys-, kuljetus- ym. kustannuksia. Tuloihin nähden kohtuuttoman suurista asiakasmaksuista onkin viime vuosina tullut runsaasti yhteydenottoja Tukiliiton lakineuvontapalveluun.

Ympäri vuorokautisessa palveluasumisessa asuvan ja työ- tai päivätoiminnassa käyvän kehitysvammaisen henkilön takuueläke on noin 835 euroa kuukaudessa, ja hän saa sen lisäksi eläkkeensaajan hoitotukea tukiluokasta riippuen noin 71, 155 tai 328 euroa kuukaudessa. Lisäksi henkilö saa asumisyksikössä sijaitsevaan vuokra-asuntoonsa Kelasta yleistä asumistukea tyypillisesti 300-400 euroa kuukaudessa. Työtoiminnassa käyvä henkilö voi lisäksi saada työosuusrahaa enintään 12 euroa päivässä, keskimäärin kuitenkin vain noin 5 euroa/päivä, eli noin satasen lisää tuloa kuukaudessa. Tulojen ja etuuskien määrä kuukaudessa on siten varsin tavallisesti yhteensä noin tuhannesta 1400 euroon kuukaudessa.

Näistä tuloista pitää maksaa palveluasunnon vuokra, jopa yli 700 euroa kuukaudessa, palveluasumisen ateria- ja muut ylläpitomaksut (edullisimmillaankin yleensä vähintään 400 e/kk), työ- tai päivätoiminnan ateriämaksut (jotka ovat usein suuremmat kuin työtoiminnasta mahdollisesti maksettava työosuusraha) sekä lääkkeet ja muut terveydenhuoltomenot, vammaispalvelu- ja Kela-kuljetusten omavastuut, puhelin- ja nettikulut, vakuutusmaksut, vaatteet, harrastukset ym. menot, joista kertyy pienimmilläänkin normaalisti vähintään toistasataa euroa kuukaudessa. Yhtälön kääntyessä muuten negatiivisen puolelle kunnat yleensä kyllä huojentavat asiakasmaksuja sen verran, että asiakkaalle jää vähintään laitoshoidon minimikäyttövaraminimiksi (v. 2020 110 e/kk) verran kuukausittaisia käyttövaroja. Joissain kunnissa on määritelty avohuollon palveluille tätä korkeampia minimikäyttövaraminimeja, harvoin kuitenkin yli 200 e/kk.

Reilun sadan euron kuukausittaiset käyttövarat eivät varsin ymmärrettävästi yleensä riitä avohuollon palveluiden asukkaalle, jonka asumispalveluihin ei kuulu monia laitosasukkaalle maksuttomia erinä kuten lääkkeitä ja terveydenhuoltoa, kuin korkeintaan aivan välttämättömiin menoihin. Osallisuutta yhteiskunnassa on hyvin vaikea saavuttaa, kun joutuu tinkimään esimerkiksi kaikista liikkumis- ja harrastemenoista sekä sosiaalisiin tapahtumiin osallistumisesta.

Asiakasmaksulain kokonaisuudistuksessa on erittäin tärkeää selvästi vahvistaa laissa ja sen perusteluissa vammaispalveluiden maksuttomuus, lukuun ottamatta ylläpitoa ja kuljetusten omavastuita. Siivous- ja pesula- ym. vastaavista palveluista ei saa palvelun osuudesta periä maksua (vaan ainoastaan siivous- ja pyykinpesuaineista ja -tarvikkeista). Myöskään ateriapalveluista ei tule periä maksua toisen henkilön osuuden osalta. Kuljetuspalveluiden omavastuuta määrätessä tulee ottaa huomioon julkisessa liikenteessä käytössä oleva kausi-, sarja- tai alennuslippujärjestelmä ja määrätä maksu sen mukaan, miten verrattavissa oleva vammauton ihminen edullisimmin pystyisi julkisilla matkustamaan.

Ehdotettu avohuollon asumispalveluiden vähimmäiskäyttövaraminimi 165 euroa/kk on määrältään Kehitysvammaliiton näkemyksen mukaan aivan liian matala. Toimeentulotuen perusosa vähennettynä ruokamenoilla on tällä hetkellä noin 250 euroa, ja koska toimeentulotuessa on kyse väliaikaisesta viimesijaisesta toimeentulon turvasta (kun taas esimerkiksi vammaisen henkilö usein elää koko aikuiselämänsä asumispalveluiden piirissä), niin mielestämme on perusteltua katsoa, että useiden kuntien jo käytännössä soveltama 250 euroa kuussa olisi ehdoton minimi vähimmäiskäyttövaraminimi avohuollon palveluissa. Käytännössä pitkäaikaisesti kohtuullisiin tarpeisiin riittääkseen käyttövaraminiminin tulisi kuitenkin mieluummin olla ainakin 300 euroa. Tilanteet tulevat

aina arvioida asiakaskohtaisesti, ja tarvittaessa viranomaisen tulee omasta aloitteestaan alentaa tai poistaa asiakasmaksuja varmistaakseen sen, että asiakkaan toimeentulo ei vaarannu ja asiakkaan osallisuus ja itsemääräämisoikeus voivat YK:n vammaissopimuksen edellyttämällä tavalla toteutua.

10 b § Pitkäaikaisesta tehostetusta palveluasumisesta, pitkäaikaisesta perhehoidosta ja pitkäaikaisesta laitoshoidosta perittävän maksun perusteena olevat tulot / Inkomster som utgör grund för avgiften för långvarigt serviceboende med heldygnsomsorg, långvarig familjevård och för långvarig sluten vård

Vammaisettuuksia ei tulisi huomioida tuloina määrättäessä pykälässä tarkoitettuja maksuja, koska niillä on yhtenä tarkoituksena korvata vammaisuudesta aiheutuvia kustannuksia (kuten erilaisten tukipalvelujen ostamisesta aiheutuvia kustannuksia).

10 c § Tuloista tehtävät vähennykset pitkäaikaisessa tehostetussa palveluasumisessa, pitkäaikaisessa perhehoidossa ja pitkäaikaisessa laitoshoidossa / Avdrag från inkomsterna för långvarigt serviceboende med heldygnsomsorg, långvarig familjevård och långvarig sluten vård

Kehitysvammaliitto kannattaa ehdotusta, jonka mukaan tuloista vähennettäisiin edunvalvojan palkkion perusmaksu. Katsomme, että myös muut edunvalvonnasta asiakkaalle aiheutuvat kustannukset tulisi vastaavasti voida vähentää. Nämä kustannukset, esim. erilaisista holhousviranomaisen luvista, ovat esimerkiksi takuueläkkeen varassa eläville merkittävän suuria.

10 d § Tuloista tehtävät erityiset vähennykset pitkäaikaisessa tehostetussa palveluasumisessa ja pitkäaikaisessa perhehoidossa / Särskilda avdrag från inkomsterna för långvarigt serviceboende med heldygnsomsorg och långvarig familjevård

-

10 e § Jatkuvasta ja säännöllisestä kotona annettavasta palvelusta sekä pitkäaikaisesta asumispalvelusta perittävä maksu / Avgift för fortlöpande och regelbunden service i hemmet samt för långvarig boendeservice

-

10 f § Jatkuvasta ja säännöllisestä kotona annettavasta palvelusta sekä pitkäaikaisesta asumispalvelusta perittävän maksun perusteena olevat tulot / Inkomster som utgör grund för avgiften för fortlöpande och regelbunden service i hemmet samt för långvarig boendeservice

-

10 g § Tuloista tehtävät vähennykset jatkuvassa ja säännöllisessä kotona annettavassa palvelussa sekä pitkäaikaisessa asumispalvelussa / Avdrag från inkomsterna för fortgående och regelbunden service i hemmet samt för långvarig boendeservice

-

10 h § Tukipalvelut ja asumispalveluun liittyvät palvelut / Stödtjänster och tjänster i samband med boendeservice

Tämän pykälän perusteluissa on syytä selkeästi todeta se, ettei sen perusteella saa muuttaa esimerkiksi iäkkään ja mahdollisesti vanhusten asumisyksikössä asuvan kehitysvammaisen henkilön henkilökohtaista apua tai muuta hänelle vamman perusteella myönnettyä palvelua maksulliseksi.

Kotipalvelun tulee olla maksutonta, kun tarve sille perustuu pääasiallisesti jonkun perheenjäsenen vammaan. Muuten maksettaisiin vammaispalveluiden maksuttomuuden periaatteen vastaisesti vamman vuoksi välttämättä tarvittavasta palvelusta (toisen henkilön avusta ja tuesta).

10 i § Laskennallinen metsätulo / Kalkylerad inkomst av skog

-

10 j § Maksun määrääminen ja tarkistaminen / Bestämmande och justering av avgift

-

10 k § Palvelun keskeytyksen vaikutus asiakasmaksuun / Hur avbrott i servicen påverkar klientavgiften

Lakiin tai perusteluihin tulee selvyuden vuoksi todeta se, ettei tämä pykälä sovellu vammaispalvelulain tai kehitysvammalain mukaisesti järjestettäviin pykälässä mainittuihin palveluihin liittyviin keskeytyksiin. Vammaispalveluiden osalta asiakkaan tulee maksaa vain sellaisista palveluista ja asioista, joita hän tosiasiallisesti käyttää. Ylläpito- tai muun maksun periminen ennalta ilmoitetun tai pakottavan syyn vuoksi tapahtuvan poissaolon ajalta olisi ristiriidassa tämän kanssa. Myöskään sosiaalihuoltolain mukaisissa tässä pykälässä tarkoitetuissa palveluissa ei yleensä ole kohtuullista, jos asiakas maksaa palveluista ajalta, jonka osalta hän on hyvissä ajoin etukäteen ilmoittanut poissaolosta.

11 § Maksun alentaminen ja perimättä jättäminen / Nedsättning och eftergift av avgift

Maksun alentamista ja perimättä jättämistä koskeva ehdotettu sääntely on pääosin asiakaslähtöistä ja kannatettavaa. Kunnan velvoite oma-aloitteisesti alentaa asiakasmaksua tai jättää asiakasmaksu perimättä otetaan huomioon pykälätasolla, ja asiakkaan oikeussuojaan on kiinnitetty huomiota kirjaamalla kunnan velvoitteeksi antaa maksun huojentamisesta kirjallinen muutoksenhakukelpoinen päätös henkilölle ymmärrettävässä muodossa esim. selkokielellä.

Ehdotetun pykälän perusteluiden mukaan ”jos kunnalla on tiedossa, että asiakkaan tai perheen toimeentulo vaarantuisi asiakasmaksun perimisen vuoksi, palvelusta perittävää maksua voitaisiin suoraan alentaa tai jättää perimättä”. Tämän tulee kuitenkin pykälän sanamuodon mukaisesti olla kunnan selkeä velvoite silloin, kun voidaan olettaa asiakkaan tai perheen tilanteen olevan sellainen, että asiakasmaksut voisivat vaarantaa asiakkaan tai perheen toimeentulon edellytyksiä, eli perusteluita tulee tältä osin korjata vastaamaan pykälän sanamuotoa.

Perusteluissa todetaan, että asiakkaan kokonaiselämäntilannetta arvioitaessa tulee ottaa huomioon ensisijaisesti asiakkaan YK:n vammaissopimuksen mukaisten oikeuksien toteutuminen sekä substanssilainsäädännön tarkoitus ja tavoitteet. Esimerkiksi vammaisen henkilön osallisuus ei voi toteutua, jos hän elää jatkuvasti köyhyysrajalla.

Maksun alentamisen ja perimättä jättämisen ensisijaisuus sekä toimeentulotuen viimesijaisuus on huomioitu aivan oikein lakitasolla. Tämä edistäisi lakia oikein sovellettaessa YK:n vammaissopimuksen artiklan 28 c) alakohdan velvoitetta köyhydessä elävien vammaisten

myös vammaisia henkilöitä ja vaikuttavat merkittävästi heihin. Monet vammaiset henkilöt ovat erityisen haavoittuvassa asemassa (vammasta johtuvien moninaisten toimintarajoitteiden ja palvelutarpeiden lisäksi monilla on paljon terveydenhuollon asiointia vaativia liitännäissairauksia sekä esimerkiksi merkittäviä toimeentulon haasteita), jolloin heidän perus- ja ihmisoikeuksiensa toteutumiseen, mukaan lukien riittävän toimeentulon ja elintason varmistamiseen, tulee jo YK:n vammaissopimuksen perusteella kiinnittää erityistä huomiota. Ehdotuksessa ei kuitenkaan ole lainkaan arvioitu sen vaikutuksia vammaisiin henkilöihin. Edellytämme, että ehdotuksen vammaisvaikutukset arvioidaan ja otetaan hallituksen esitystä viimeisteltäessä asianmukaisesti huomioon.

Lopuksi on tärkeää nostaa esiin myös toinen vammaisiin henkilöihin ja heiltä perittäviin maksuihin liittyvä asia, joka tulee ottaa huomioon viimeistään asiakasmaksulain uudistamista jatkettaessa, kun säädetään vammaisten henkilöiden erityispalveluiden maksuista.

Kyse on vammaisten lasten kodin ulkopuolisen asumisen maksuista, joiden vaihtelu on tällä hetkellä valtavan suurta tarkemman sääntelyn puuttuessa. Jotkut kunnat eivät peri lainkaan erillistä asiakasmaksua silloin, kun lapsi jostain syystä vammansa vuoksi tilanteessa, jossa ei ole lastensuojelullisia olosuhteita, joutuu asumaan muualla kuin lapsuudenkodissaan, vaan ne korkeintaan perivät asiakasmaksulain mukaisesti itselleen tietyt lapsen etuudet, tai ainakin perustavat perittävän asiakasmaksun vain lapsen omiin tuloihin.

Joissain toisissa kunnissa on sen sijaan saatettu pitää lähtökohtana sitä, että lapsen asumisesta peritään vuokra mukaan lukien (vaikka lapsi ei yleensä voi saada siihen asumistukea) vammaisen lapsen kodin ulkopuolisesta asumisesta hänen vanhemmiltaan heidän elatusvelvollisuuteensa vedoten kaikki samat maksut, jotka kunta perii aikuisten vammaisten henkilöiden asumispalveluista.

Kun vammaisen lapsi muuttaa lapsuuden kodistaan on kyse usein koko perheen kriisitilanteesta tai puutteellisista kotiin saatavista palveluista. Jos omaishoidon tuen ja lapsilisän poisjäämisen lisäksi vanhemmilta perittäisiin vielä jopa reilusti toistatuhatta euroa kuukaudessa asiakasmaksuina lapsen asumispalveluista, niin perheet joutuisivat näissä tilanteissa helposti suuriin taloudellisiin vaikeuksiin. Vanhemmat huolehtivat tällöin edelleen monista lapsen kustannuksista, kuten vaatteista, lääkkeistä, kuljetusomavastuista, harrastemenoista ym. tavanomaisista menoista, jotka eivät normaalisti sisälly avohuollon asumispalveluihin. Vammaisen lapsen hoito myös varsin yleisesti johtaa vanhemman tai vanhempien urakehityksen heikentymiseen tai jopa työelämän ulkopuolelle jäämiseen, jolloin näillä perheillä on usein jo muutenkin taloudellisesti tiukkaa.

On välttämätöntä, että vammaisen lapsen kodin ulkopuolisen asumisen maksut perustuvat lapsen tuloihin ja etuuksiin. Vammaisen lapsen yhteys vanhempiin säilyy yleensä tiiviinä, vaikka lapsi asuisikin esim. arkiviikot kodin ulkopuolella, ja vanhemmat myös käytännössä kantavat monilta osin edelleen elatusvastuuta hänestä.

Tuominen-Hakoila Miinukka
Kehitysvammaliitto